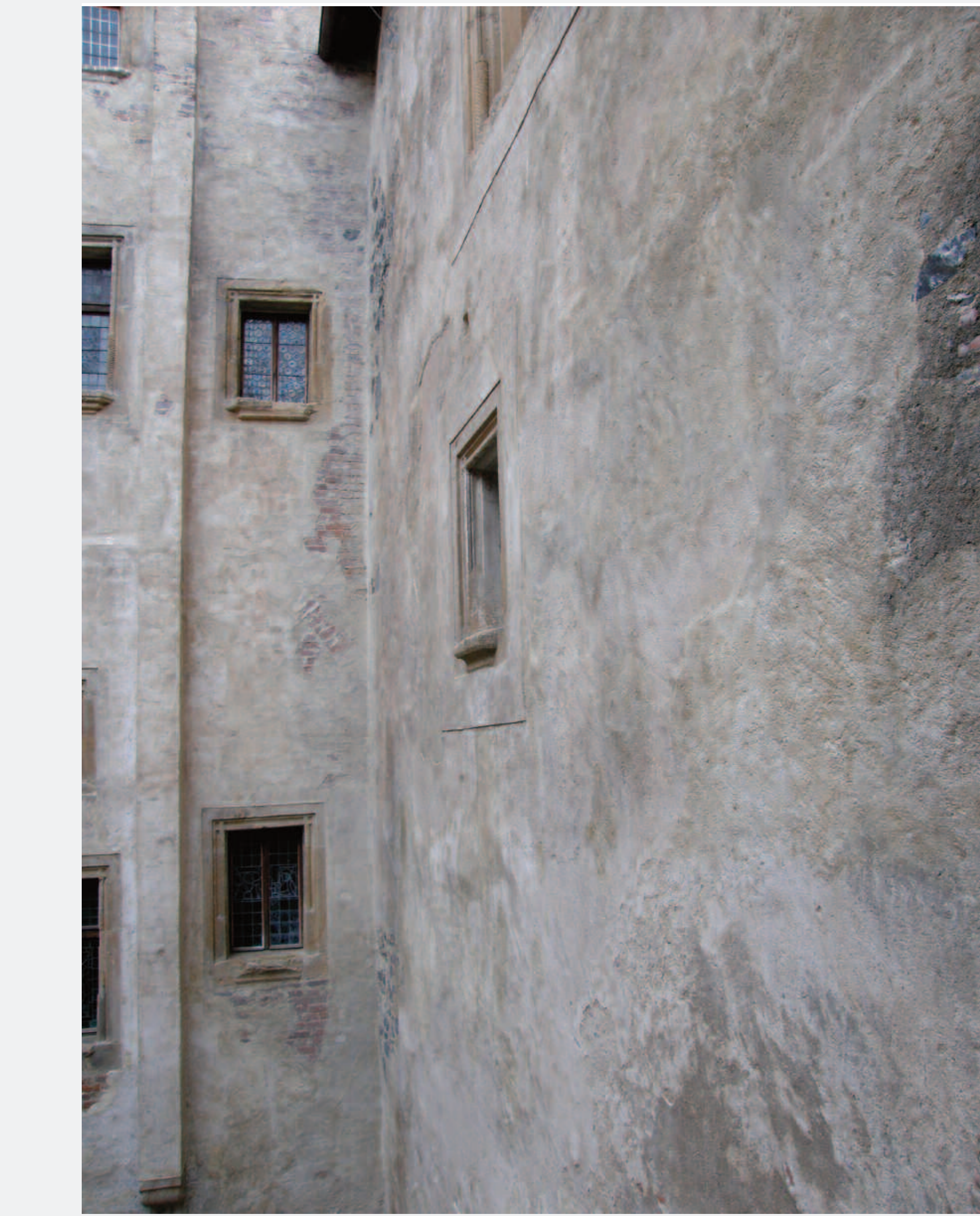

(Ne)nápadné proměny – příběhy fasád švihovského hradu a jejich záchrany

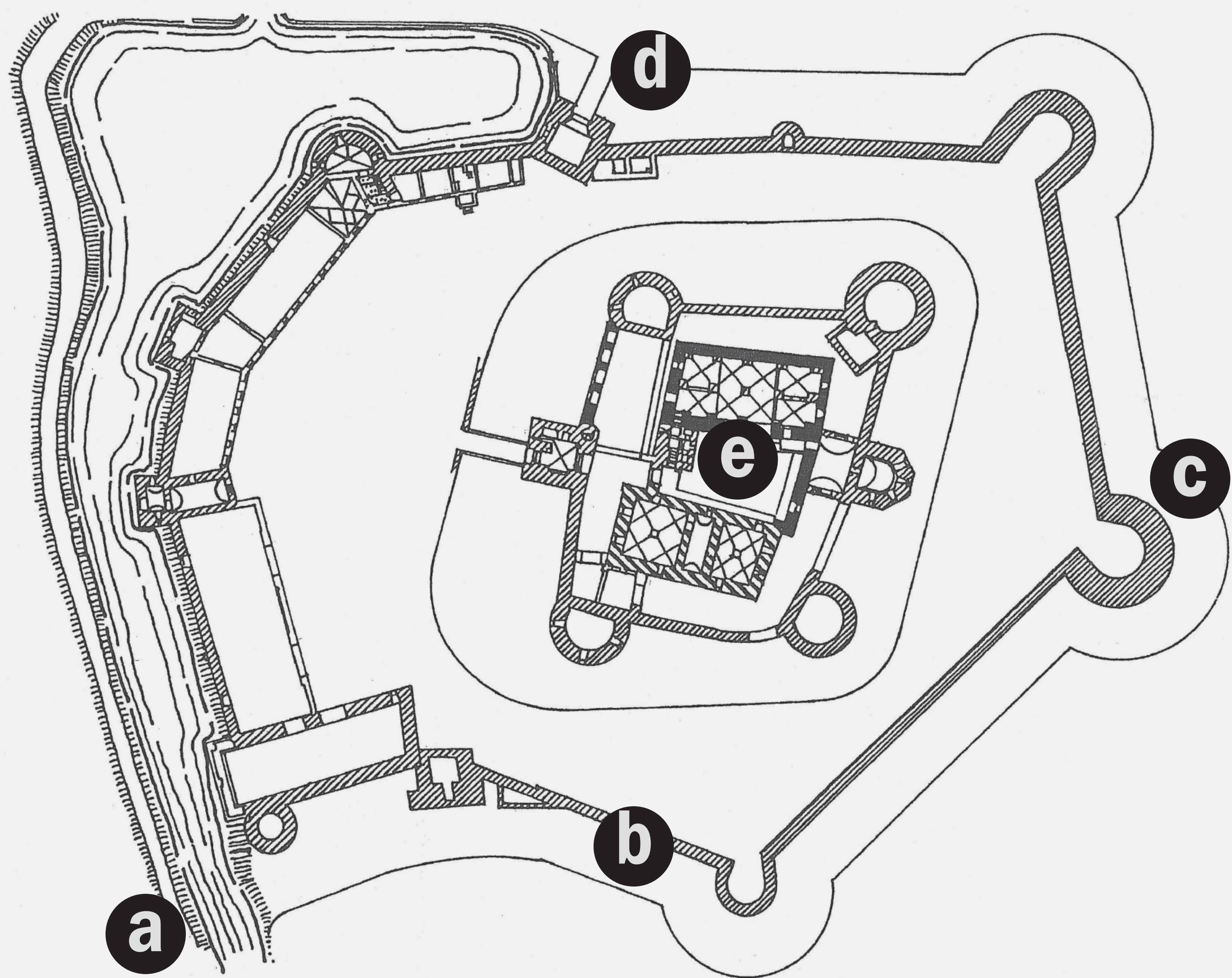
Fasády historických staveb mohou být otevřenými knihami či přesněji kronikami, ve kterých lze číst příběhy z minulosti stavby. A to nejen v případě fasád poznamenaných zubem času. I po opravě či záchraně fasády bychom měli mít možnost číst nebo alespoň tušit, že v minulosti fasády vypadaly jinak než dnes, že se při práci používaly jiné materiály a jiné pracovní postupy. Když se oprava historické fasády nezdaří, při pohledu na ni vlastně nevíme, zda se díváme na stavbu s dlouhou historií, nebo zda vidíme jen novostavbu v historizujícím stylu. A to je škoda. Ale lze vlastně chránit historické stavby tak, aby si zachovaly své starobylé kouzlo a přitažlivost? A jak se to dělá? Právě na tyto otázky se snaží odpovědět tato výstava. Máte-li chuť nahlédnout do procesů i výsledků příkladné záchrany vybraných fasád hradu Švihov, nyní máte jedinečnou možnost. Prostřednictvím fotografií zobrazujících minulost i přítomnost hradu, ale následně třeba i formou procházky okolo hradu Vás chceme upozornit na opomíjený, a přitom tak zřejmý fakt, že fasádám starých staveb sluší staré omítky, stará dřevěná okna, staré dveře, kterými procházelo již několik generací. I když jsou staré věci často dotčené zubem času, není rozumné je proto zavrhnout. Naopak - je rozumné staré věci i staré stavby pro jejich stáří obdivovat. A to nejen v případě hradů a zámků, ale třeba i obytných historických budov ve městech či venkovských usedlostí.

Byli bychom rádi, kdyby Vám výstava pomohla nově se podívat na starobylé stavby a všimnout si na nich něčeho, co jste dosud přehlíželi.

Námět a texty výstavy: Ing. Dagmar Michoinová, Ph.D., Ing. Gabriela Setunská
Produkce: Ing. Gabriela Setunská
Autoři použitých fotografií: Ing. Dagmar Michoinová, Ph.D., Prof. Ing. arch. akad. arch. Václav Gírsa, MgA. Gabriela Čapková, Věroslav Škrabánek, Ladislav Bezděk, černobílé snímky fotoarchiv NPÚ ÚP
Grafická podoba výstavy: Mgr. Art. Jan Hora
Partnery projektu (Ne)tušené souvislosti jsou: Ministerstvo kultury ČR, Národní komitét ICOMOS, Ústav památkové péče FA ČVUT, SHaZ Bečov nad Teplou, SH Švihov
Děkujeme vedení NPÚ za finanční podporu výstavy i doprovodných počinů, správě SH Švihov za možnost uspořádat výstavu přímo na hradě a pomoc při přípravě výstavy. Pavlu Jeriemu, garantovi památky, za cenné připomínky k textu, fotooddělení NPÚ za poskytnutí a úpravu archivních i současných snímků hradu, referátu ediční činnosti NPÚ ÚP za jazykovou korekturu.
Výstava vznikla v rámci projektu (Ne)tušené souvislosti, který je v roce 2012 součástí mediálního tématu NPÚ Tradiční materiály a postupy v péči o památky. Výstava je spolufinancována z institucionální podpory Ministerstva kultury na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

1/

Historie hradů bývá propsaná do fasád

Z historie hradu a jeho fasád.

Hrad Švihov je vynikajícím příkladem pozdně gotické architektury. Pro svou zachovalost a pro starobylou podobu patří hrad do skupiny vysoce ceněných národních kulturních památek.

Výstavba opevněného hradu byla dokončena do roku 1530. Již po třicetileté válce, když bylo vynucováno likvidovat opevněná sídla, musel být pevnostní systém hradu pobořen. Od 17. století byl hrad využíván jako panská sýpka a postupně chátral. Až po druhé světové válce byla zahájena jeho systematická památková záchrana.

Jestliže si v rámci výstavy všimáme fasád hradu Švihov, jistě hned na počátku oceníte informaci o tom, že fasády hradu se dochovaly v téměř nezměněné pozdně gotické podobě z přelomu 15. a 16. století. Není mnoho staveb, kde můžete na fasádách obdivovat vápenné omítky staré více než pět set let. Fasády hradu však nesou i mnoho dalších záznamů o historii hradu. I s těmi Vás výstava seznámí.

Vzácné fasády švihovského hradu si však lze prohlédnout i při procházce kolem hradu. V popiskách níže Vám doporučujeme nejzajímavější místa k zastavení.

Obr. 1. Mapka zachycuje areál hradu a jeho blízké okolí. Na mapce jsou písmeny vyznačena místa, kde si lze při procházce kolem hradu dobře prohlédnout ty fasády staveb, o kterých se více dozvíte na jednotlivých panelech. Areál hradu byl původně opevněn vnějším opevněním. Na mapce jsou zachyceny jen existující (dnes nadzemní) části vnějšího opevnění.

Obr. 2. Pohled na hrad od jihozápadu. Fasády bývalého špýcharu a fasáda věže Kašperka lze sledovat z místa označeného písmenem a.

Obr. 3. Pohled na hrad z jihu. Jižní fasády jižního paláce hradu jsou dobře patrné z místa b.

Obr. 4. Vnitřní nádvoří hradu. Z místa e, na vnitřním nádvoří hradu si můžete prohlédnout dvorní fasády. Toto místo je přístupné jen v rámci placené prohlídky hradu.

Obr. 5. Hradní kaple – pohled od severovýchodu. Fasády lze pozorovat z místa označeného písmenem c.

Obr. 6. Pohled na hrad od severu. Z místa d, je dobře patrná severní fasáda severního paláce hradu.

Víte, že?

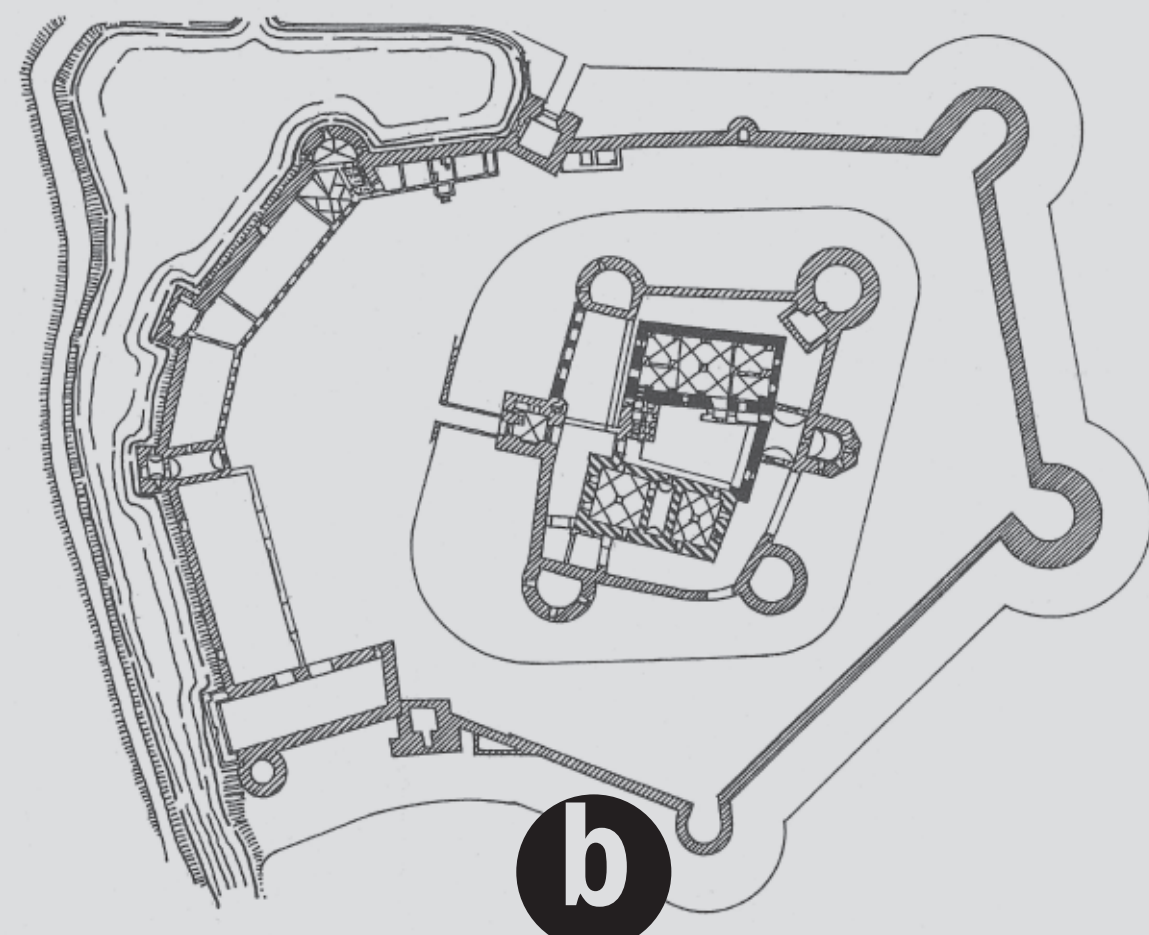
Ve starší odborné literatuře se můžete setkat s tvrzením, že vápenné malty a omítky nejsou trvanlivé.

V současnosti se zjišťuje, že tomu tak není. Trvanlivost vápenných omítek v řádu staletí je zvláště zářející na fasádách hradů, jako jsou Bezděz nebo Pernštejn z konce 13. století, Horní hrad Bečov z 15. století nebo právě Švihov z přelomu 15. a 16. století. Vápno bylo neuvěřitelnějším stavebním pojivem až do poloviny 19. století.

2/

Tradiční materiály jsou nenahraditelné

Stavební památky by se měly opravovat těmi materiály a postupy, kterými vznikaly.

Hrad byl postaven z kamene, vápna, písku a dřeva z nejbližšího okolí. Tyto tzv. tradiční stavební materiály zpracovávali středověcí řemeslníci tradičními pracovními postupy (tradičními řemesly) předávanými z generace na generaci. Tradiční materiály a postupy byly použity i při úpravách hradu v 17. století. A naštěstí se přednostně používaly také při památkových úpravách probíhajících od poloviny 20. století dodnes. Z dlouhodobého hlediska jsou to postupy nejlépe prověřené, a tedy nejšetrnější k památce. Současně jsou to postupy, které šetří i náklady na údržbu stavby. Jak se za uplynulých šedesát let měnila podoba hradu a jeho fasád při pohledu od jihu, ale i jak tradiční materiály stárnou, je zachyceno na tomto panelu. Na vlastní oči si místo můžete prohlédnout na místě vyznačeném na mapce.

Obr. 1. Pohled na hrad od jihu. Na snímku datovaném do období let 1920 až 1940 je zachycen hrad ještě jako hospodářsky využívaný objekt. U paty paláce stojí přístavba, okna paláce jsou zazděná – v prostorách byly sýpky, obranná bašta v levé spodní části snímku je pobořená.

Obr. 2. Stejně místo v roce 1973. Cílem zásahů v 50. a 60. letech bylo navrátit hospodářsky využívanému objektu charakter hradu. Od počátku přitom bylo cílem zachovat vzácné pozdně gotické prvky na fasádách a podobu hradu měnit jen v nezbytných případech. Přístavba u paty paláce je odstraněna, okna paláce již mají podobu odpovídající pozdnímu středověku. V místě dřívější velké poruchy (v prvním patře mezi okny) došlo k navrácení arkýře. Bašta v levé spodní části snímku je stále nedostavěná.

Obr. 3. Jižní fasáda jižního paláce v roce 2012. Tím, že v 50. letech byly použity obdobné materiály jako při stavbě hradu (tedy ověřené tradiční materiály jako místní kámen, dřevo či vápenné malty probarvené místním pískem) a práce probíhaly tradičními stavebními postupy, se nové doplňky velmi dobře zapojily do celku. A velmi příznivě i stárnou (podobně jako originální prvky). Dnes jen málokoho napadne, že jižní strana hradu prošla tak výraznými změnami.

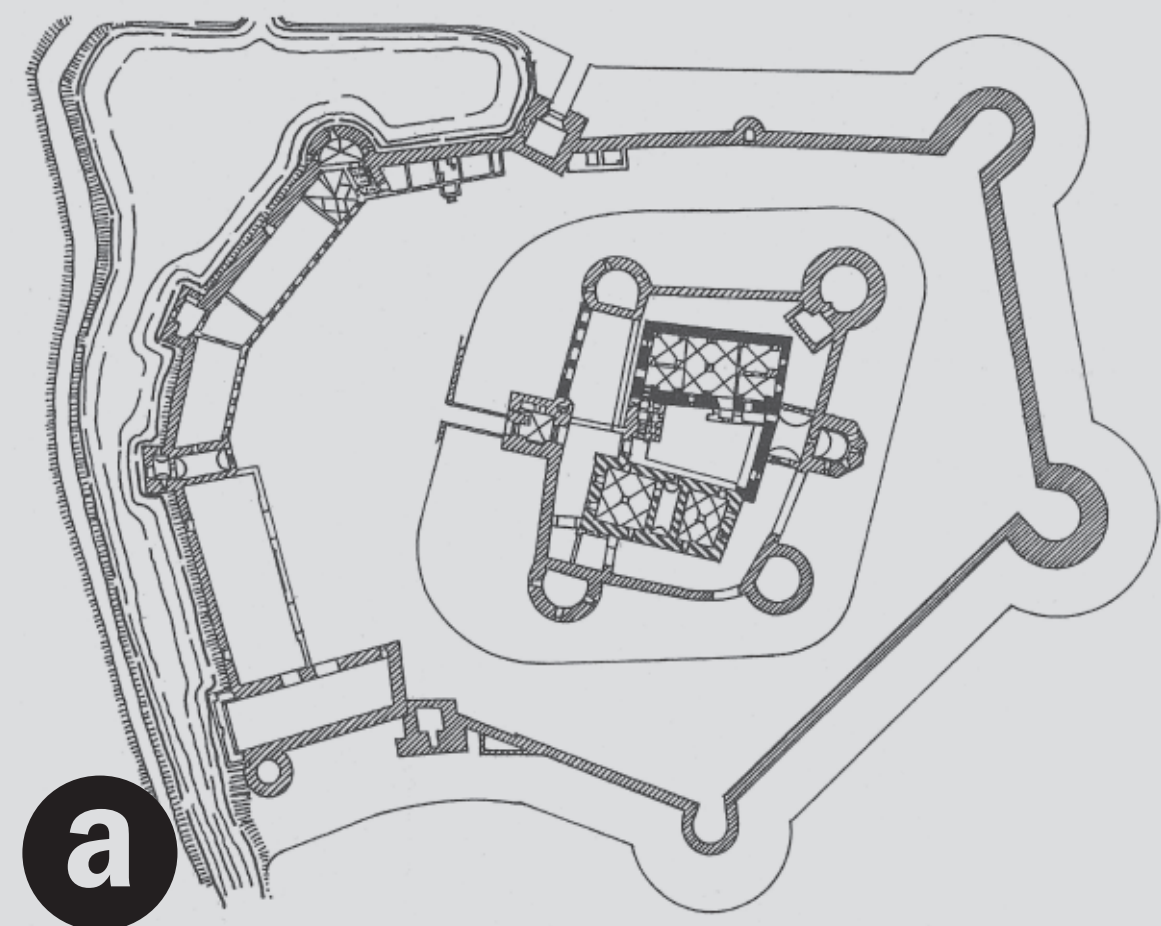
Víte, že?

V 50. letech 20. století práce na hradě projektoval a vedl náš významný architekt a památkář Břetislav Štorm, který se velmi zasloužil o záchranu hradu. Zásahy, které na hradě provedl, jsou dnes chráněny jako hodnotná památková úprava. Právě Břetislav Štorm je autorem zásady, že stavební památky by se měly opravovat těmi prostředky, kterými vznikaly. Tuto zásadu by měli mít na paměti všichni, kdo se snaží udržitelně chránit architektonické dědictví.

3/

Historické omítky je třeba chránit

Historické omítky je třeba chránit, nikoli otloukat!

Ne všechny památkové proměny fasád hradního komplexu lze považovat za zdařilé. Nezdarům je, když se podoba památky příliš mění nebo když z památky ubývají původní prvky. Historickým stavbám také nesvědčí, když jsou opravovány nevhodnými (netradičními) materiály a postupy.

Jak zachycují snímky na tomto panelu, na jihozápadní fasádě bývalého špýcharu v 90. letech 20. století, kromě dalšího, zanikly historické (patrně barokní) omítky. Tím byla fasáda ochuzena. Omítky spoluvytvářejí podobu historických fasád, jsou dokladem dobového vkusu, ale i řemeslného umu našich předků. Omítky po staletí chrání zdivo před vlhkostí a zasořením, což je zejména v případě vodního hradu na místě. Na vlastní oči si místo můžete prohlédnout na místě vyznačeném v mapce.

Obr. 1. Pohled na areál od jihozápadu. Snímek zachycuje část vnějšího opevnění hradu od jihozápadu, stav v roce 1950. Západní fasáda tzv. špýcharu je v celé ploše omítaná, stejně jako spodní část kruhové věže zvané Kašperka. Horní část pobožené Kašperky kolonizují nálety trav, keřů i stromů.

Obr. 2. Stejně místo v roce 1951. Věž Kašperka byla zrekonstruována dle návrhu Břetislava Štorma. Snímek dokumentuje, že fasády tzv. špýcharu stále nesou historické (patrně barokní) omítky.

Obr. 3. Současný stav v dubnu 2012. Porovnáním se staršími snímky místa zjišťujeme nápadnou proměnu. Zdivo a tedy i fasáda špýcharu prošla proměnou (s výjimkou soklové partie). Došlo ke změně podoby fasády, počtu, tvaru i umístění oken, na fasádě přibyl gotizující štít. Změnou prošla i Štormova střecha věže Kašperky, která ve své nové gotizující podobě nemá na hradě analogii.

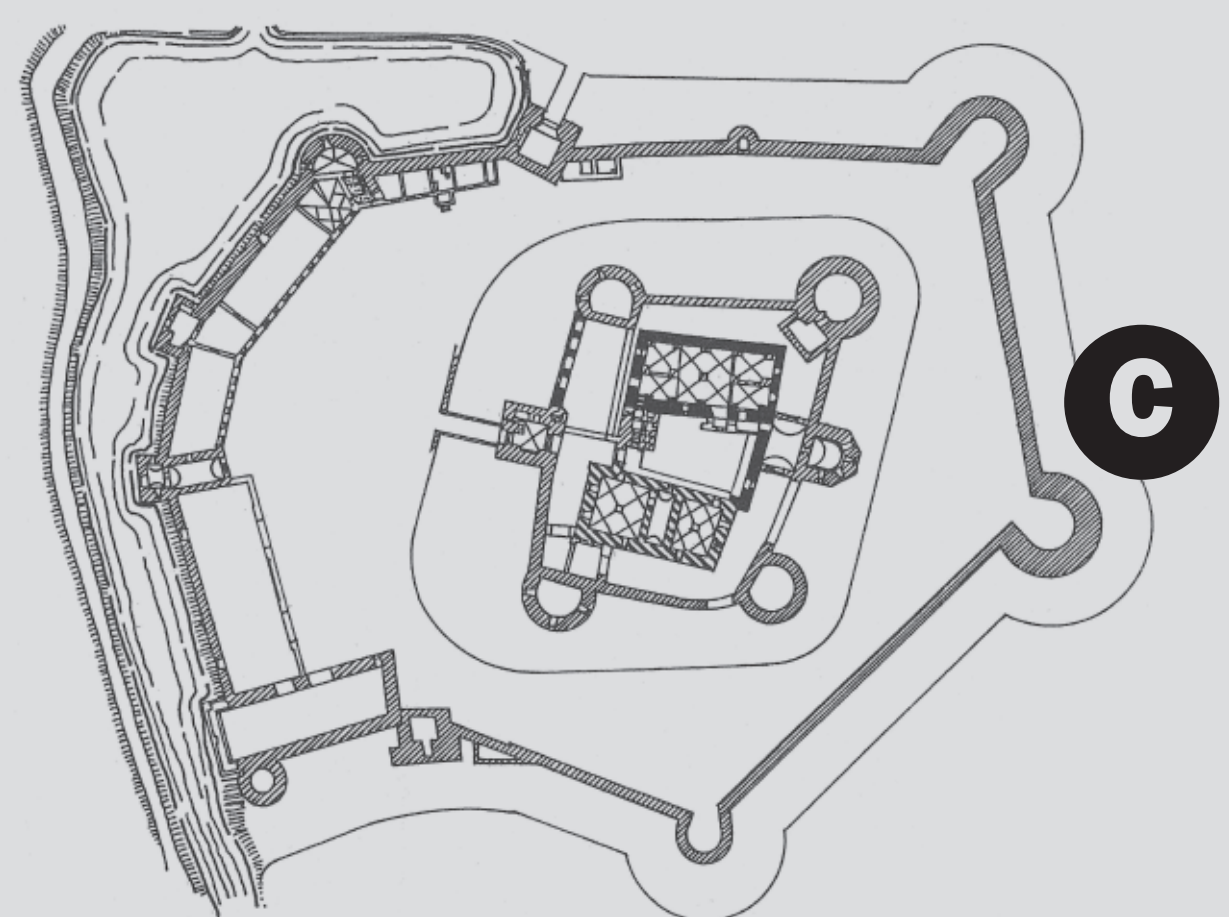
Víte, že?

Přetrvávající neucta k omítkám historických staveb má původ v době, kdy byly představy o podobě středověkých staveb spojeny s odhaleným, neomítaným kamenným zdivem. V té době (na přelomu 19. a 20. století) se nejen otloukaly středověké omítky, ale odstraňovaly se také barevné nátěry z kamenných soch a architektonických prvků. Příkladem takto uměle odhaleného zdiva jsou fasády Týnského chrámu v Praze (na Staroměstském náměstí). Také např. kamenné barokní sochy na Karlově mostě v Praze nesly původně nátěry a musely proto vypadat podstatně jinak než je tomu dnes. Tím, že došlo k drastické proměně podoby fasád nebo soch, ztratily a zkreslily se informace o dobovém vkusu i o způsobech stavění. Obnažený podklad, který ztratil ochrannou vrstvu, je navíc silněji poškozován povětrností (rychleji chátrá).

4/

**Opravená fasáda
nemusí vypadat
jako nová**

Opravu každé fasády lze provést, aniž by na první pohled bylo patrné, co a jak se opravilo. Takovému postupu se říká konzervace fasády.

Když je stávající podoba fasády uznána jako hodnotná a krásná, není potřeba ji zásadně měnit. Historické omítky a informace čitelné na fasádě není třeba překrývat novými omítkami. Vše lze na fasádě zajistit (konzervovat) a představit (prezentovat) i dalším generacím. To je přístup, který byl zvolen i pro případ fasád hradu Švihov. Konzervace je nástrojem pro odborné ošetření fasád a pro uchování (konzervaci) jejich podoby a hodnot.

Konzervace některých fasád hradu probíhala v letech 2003–2009. Konzervovány byly fasády vnitřního nádvoří hradu, kaple a sevetního paláce. Práce konzervačního týmu vedl Prof. Ing. arch. akad. arch. Václav Gírsa a Miroslav Hanzl, architekti, kteří se zasazují o znovuzavádění konzervační metody do praxe.

Do jaké míry si i po konzervační opravě uchovala krásu, atmosféru a cenné informace fasáda kaple, můžete posoudit na tomto panelu.

Na vlastní oči si fasády kaple můžete prohlédnout na místě vyznačením na mapce.

Obr. 1. Kaple švihovského hradu. Pohled od východu v době, kdy byl hrad využíván k hospodářským účelům a kaple dočasně ztratila svou původní funkci. Snímek z roku 1950.

Obr. 2. Fasáda kaple před konzervačním zásahem. Snímek dokumentuje špatný stav vzácných omítek. Hlazené omítkové pasparty kolem oken kaple byly silně poškozené. V pravé dolní části pasparty je patrná výzdoba tzv. lilií.

Obr. 3. Detail lilií okenní pasparty. Na liliích se dochovaly původní červené nátěry. Přesto nebylo dříve velmi výrazné zdobení fasády rekonstruováno. Šetnější je provést rekonstrukci jen virtuálně (na modelu, plánu a podobně) a na fasádě chránit to, co přečkalo staletí.

Obr. 4. Nárožní omítková rustika kaple je dalším dokladem toho, jak se v pozdním středověku stavělo.

Obr. 5. Pravidelné obdélníky nárožní rustiky kaple byly na hraně také zvýrazněny červenou linkou.

Obr. 6. Fasáda kaple po konzervačním zásahu. I po zásahu nese fasáda všechny historické omítky, které bylo možné zachránit. Jsou dokladem historie kaple i celého hradu.

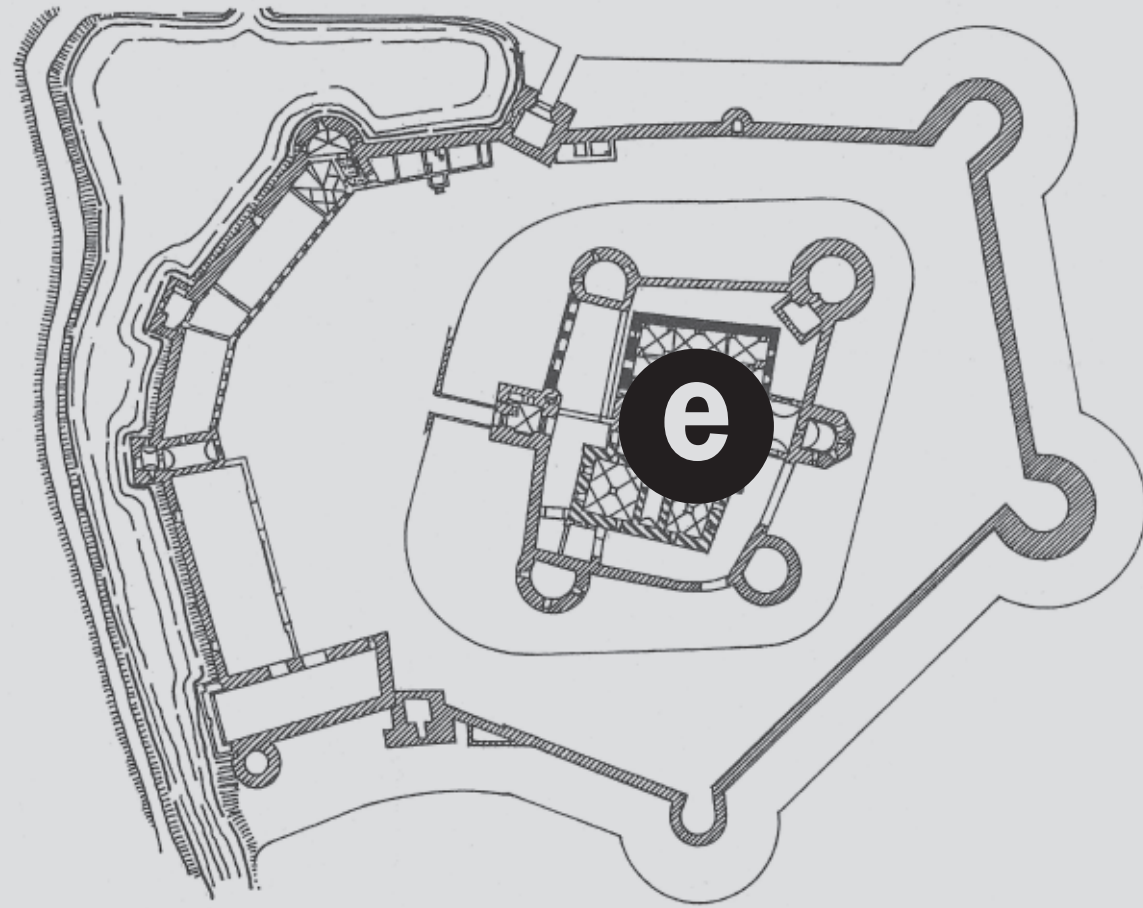
Víte, že?

Okenní pasparty rozvinuté do tzv. lilií jsou jedinečným dokladem toho, jak pozdní gotika rozvíjela omítkové ornamenty na fasádě. Renesance možnosti zpracování omítek dovedla až do podoby sgrafit.

5/

Kouzlo stáří uchovat lze

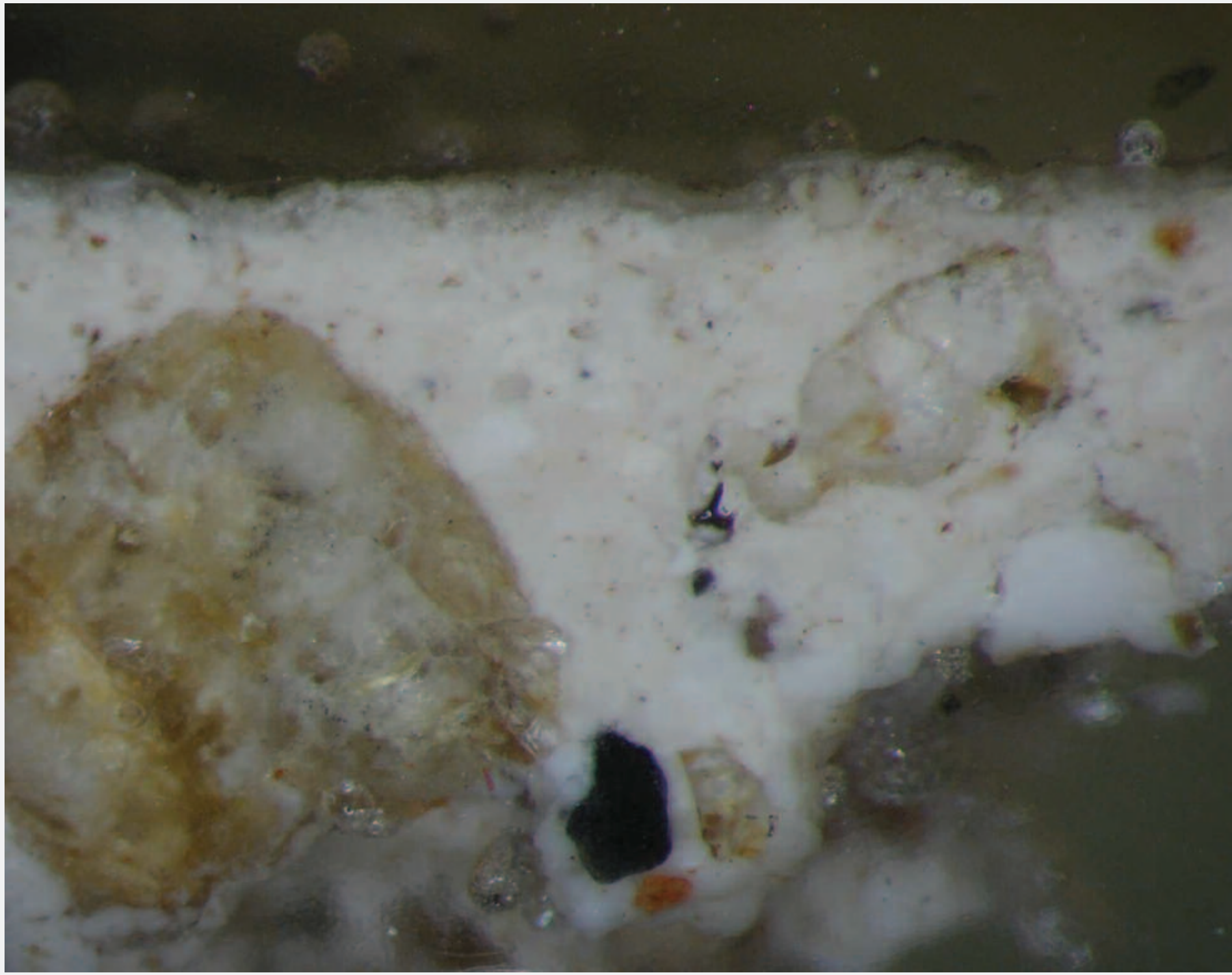
Konzervačním přístupem lze uchovat to, co odborník a vnímavý návštěvník u památek hledá – nenahraditelný zážitek z kontaktu s minulostí. Lze jím uchovat i něco tak neuchopitelného, jako je patina stáří.

První konzervační zásah na švihovském hradě proběhl na jižní fasádě vnitřního hradního nádvoří. Jižní fasáda nádvoří nese na starší omítce jedna z nejstarších sgrafit na našem území. Sgrafita postupným chátráním fasád hradu téměř zanikla. Poslední zbytky původních sgrafit bylo nutné při konzervaci zajistit, ale přitom nezakrýt informaci o tom, že fasáda prošla krátce po sobě změnou podoby. Jaké informace se podařilo zásahem z roku 2003 zachránit a jakou atmosféru má fasáda se sgrafity po zásahu, můžete vidět na tomto panelu. Na vlastní oči si fasádu se sgrafity můžete prohlédnout na vnitřním nádvoří hradu, které je vyznačeno na mapce.

Obr. 1. Jižní fasáda vnitřního nádvoří hradu. Podoba fasády se sgrafity z roku 1950. Právě tato podoba fasády byla podkladem pro rozsah doplňování sgrafit v průběhu konzervačního zásahu v roce 2003.
Obr. 2. Levá část téže fasády před zásahem. Na fasádě jsou patrné drobné tmavé fragmenty sgrafit na hladké podkladní omítce.
Obr. 3. Jižní fasáda vnitřního nádvoří hradu. Detail fragmentu sgrafita. Stav sgrafit byl velmi tristní. Ze světlých ploch na fasádě bylo možné vytušit, že k destrukci sgrafit docházelo ještě v relativně nedávné době.
Obr. 4. Levá část téže fasády po konzervaci. Sgrafita byla doplněna jen v doložitelném rozsahu.
Obr. 5. Jižní fasáda vnitřního nádvoří hradu. Po zásahu musela doplněná sgrafita na fasádě vypadat přirozeně (musela se zapojit do obrazu celku).
Obr. 6. Jižní fasáda vnitřního nádvoří hradu. V pravé části fasády se dochoval druhotně zazděný vstup. Konzervace prodloužila životnost původních pozdně gotických materiálů (malt, omítek, kamene i dřeva). Proto si i nadále tento detail můžete v nádvoří prohlédnout a prostudovat.

Víte, že?

Sgrafito je původně renesanční technika, při níž se omítka zdobí rytím. Výtvarného efektu na fasádě hradu je dosaženo kontrastem hladké a hrubé struktury omítky. Tento typ sgrafita se provádí tak, že se nejprve omítka uhladí (nebo dokonce ještě přebílí) a pak se dle zvoleného schématu některé hladké plochy opatrně odškrábnou a tím se povrch omítky zdrsňuje. Na Švihově jsou sgrafita v podobě tzv. psaníček.

šifra vzorku	2,5mm	1mm	0,5mm	0,25mm	0,1mm	odstřed
5						
6						
17						
18						
24						
26						

6/

Záchrana fasády je mezioborová záležitost

Aby fasáda i po opravě zůstala čitelná a působivá, je třeba konzervační zásah dobře naplánovat.

Následující dva panely přibližují základní postupy, které byly v rámci konzervačního zásahu provedeny. Jsou řazeny více méně chronologicky. Proces začíná průzkumy a projektovou přípravou. Stav fasády se musí nejprve odborně prozkoumat. Součástí přípravných prací jsou i průzkumy dochovaných materiálů, např. omítek, malt, nátěrů, kamene. Dále je třeba rozhodnout, co představuje skutečnou hodnoty a naopak co stav prvků na fasádě poškozuje. V projektu se potom navrhuje, a následně i na řešení upřesňují postupy a materiály, které by původní historické omítky a další prvky ošetřily přiměřeně jejich stavu a vlastnostem. Přípravy akce je třeba zahájit včas, aby se práce na lešení stihla v průběhu stavební sezóny. Ta v našich klimatických podmínkách není dlouhá – trvá od sv. Jiří (konec dubna) do sv. Václava (konec září). Konzervační ošetření fasády má vždy za cíl uchovat na fasádě maximum hodnotných prvků a informací. Tomu cíli jsou podřízeny veškeré práce.

- Obr. 1.** Plán jižní fasády vnitřního nádvoří. Plán zachycuje výchozí stav, je podkladem pro upřesnění plánovaného rozsahu doplňků, detailně popisuje, jaké dílčí kroky mají být na jednotlivých typech materiálů provedeny. Plán byl součástí projektu záchran.
- Obr. 2. a 3.** Stav omítek před zásahem. Omítky byly před zásahem místy velmi nestabilní. Již při stavbě lešení bylo třeba jejich záchraně věnovat maximální pozornost. Jsou nenahraditelným dokladem historie. I částečně oddělenou vzácnou středověkou omítkou lze zachránit. Od podkladu uvolněná omítka se z rubu opatrně provlhlí, očistí od nesoudržných částic a prostor mezi podkladem a omítkou se vyplní jemnozrnnou vápennou maltou. Mírným tlakem na povrch omítky se uvolněná část vrátí a přichytí zpět na původní místo. Jen návaznost na originální omítky zajistí, aby byl výsledek věrohodný a co nejbližší pravdě.
- Obr. 4.** Nábrus švihovské omítky, zvětšený 80krát zachycuje barevnost, strukturu a úpravu povrchu omítky. Z původní omítky lze dále např. vyčistit podíl vápna a písku, složení vápna a písku, postup natírání a celou řadu dalších informací důležitých pro poznání památky i pro záchranu omítek.
- Obr. 5.** Výsledky průzkumu barevnosti písků. Průzkumy písků vhodných pro nové omítky jsou součástí přípravných prací. Na obrázku lze vidět barevnost i zastoupení frakcí různých písků. Pomocí tohoto postupu se porovnávají pisky původních malt a omítek s dosud dostupnými pisky v okolí hradu. Nové malty a omítky je velmi výhodné připravovat ze stejných písků jako v době stavby a omítání hradu.
- Obr. 6.** Již při stavbě lešení (zde na severní fasádě severního paláce) restaurátoři prováděli tzv. záchranné zajištění neohroženějších ploch omítek. Cílem zajištění je uchovat na fasádě i velmi poškozené fragmenty omítek.
- Obr. 7.** Až když jsou uvolněné omítky podchycené, lze zahájit zpevňování omítek a odhalených malt. Zásah spočívá v opakovaném postřiku suchých povrchů malt a omítek vápennou vodou.
- Obr. 8.** Obrázek zachycuje zázemí, kde docházelo přímo na staveništi k přípravě vápenné vody (k rozpouštění vápna ve vodě).
- Obr. 9.** Čerpání čiré a bezbarvé vápenné vody ze zásobníku.
- Obr. 10.** Vápenná voda byla ze zásobníku rozváděna čerpadlem do potrubí, které bylo připevněné na lešení, a na každém patře lešení byl zřízen kohoutek na připojení hadice. Tím se práce velmi usnadnila.
- Obr. 11.** Vzorník různých struktur a odstínů malt připravených na místě z vápenné kaše a písku. Pro upřesnění barevného odstínu, a tedy i receptury malty je třeba, aby vzorek vyschl. Jeho barevnost se v průběhu vysychání mění (zsvětluje se).

7/

Vápno je nenahraditelný materiál

Používání vápna je v péči o stavební památky prověřeno mnoha generacemi.

Panel navazuje na ten předchozí. Při konzervaci omítek byly výhradně používány vápenné materiály a tradiční řemeslné postupy. Tím je zajištěno, že se doplňky i v dlouhém časovém horizontu dobře zapojí do celku. Aby se podoba fasády změnila jen nezbytně nutné, doplňují se nové omítky jen tam, kde je to potřeba z „technického“ hlediska. Nový doplněk tak chrání originální materiál.

Pro zdar výsledku je nutné, aby konzervační přístup přijali všichni zúčastnění za svůj. Výsledek je prací celého týmu přímých aktérů.

Obr. 12. Detail klínování prasklin cihelného zdiva klíny z tvrdého zdiva. **Obr. 13.** Aby se nové omítky co nejvíce blížily originálním omítkám (složením, strukturou, barevností), omítkové malty se míchaly přímo na stavbě z vápenné kaše (na snímku v sudech) a z různobarevných místních písků. Právě pisky dávají maltám jejich charakteristickou strukturu a barevnost.

Obr. 14. Hledání optimálního výsledku, zde při doplňování omítkových lilií.

Obr. 15. Detail plochy původní omítky, kde došlo k lokálnímu doplnění malty. Aby byl výsledek uspokojivý, musel si omítkář nastudovat z originálních ploch ty postupy a pohyby, které prováděl omítkář (tzv. dynchěr) na počátku 16. století. Definitivní barevný odstín bylo možné posoudit až po vyschnutí doplněné omítkové malty.

Obr. 16. Severní fasáda jižního paláce v nádvoří. Při jedné z posledních kontrol výsledku práce na fasádě před sejmutím lešení byly částečně odstraněny podlažky. Tím bylo možné posoudit plochu jako celek a případně upravit ta místa, která při blízkém pohledu z lešení nebyla dobře patrná. Úplně poslední zásahy (ale i loučení s fasádou) probíhaly při opatrném postupném bourání lešení.

Obr. 17. a 18. Výsledkem zásahu byla zajištěná a ošetřená fasáda. Cílem bylo, aby si fasády i po zásahu udržely hodnotu a svou působivou atmosféru.

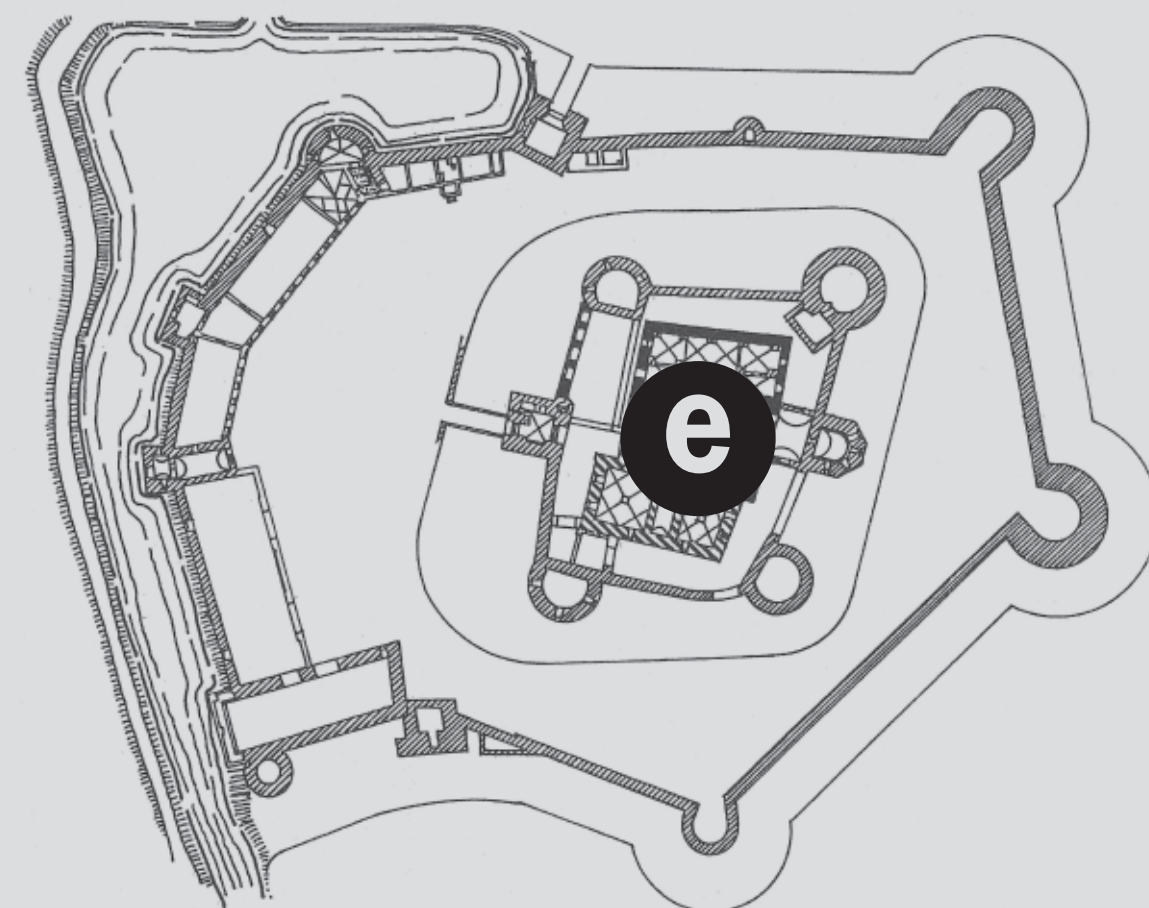
Víte, že?

Vápenná voda je na lešení nepostradatelná. Jedná se o tradiční, i když poněkud pozapomenutý, velmi levný a velmi osvědčený prostředek. Lze ji připravit rozpustěním vápna ve vodě. Vedle zpevnění historických vápenných omítek slouží vápenná voda také k usnadnění likvidace mechů a lišejníků na fasádě, k vlhčení zdiva nebo omítek před nanášením doplňků, k ošetření nových vápenných doplňků (tmelů, injektáží, malt, nátěrů). Protože ošetřovací voda (nebo vápenná voda) zlepšuje vlastnosti zatvrdlé vápenné malty, ne nadarmo ji zkušební zedníci přezdívali zednickými hřebíky. Za stavební sezónu bylo na každé konzervované fasádě provedeno i více než sto ošetřovacích cyklů!

8/

Fasády mohou být historickým dokumentem

Konzervační přístup je postup, který prodlužuje trvanlivost vzácných materiálů, ale nezkresluje jejich vlastnosti.

Západní fasáda vnitřního nádvoří byla konzervována v roce 2004. Západní fasáda v nádvoří nebyla nikdy v minulosti přemítnuta. Cílem konzervace bylo uchovat fasádu jako dokument o stavění v pozdní gotice. Jak se konzervaci podařilo uchovat tento pozdně gotický unikát dokumentují následující snímky. Srovnání detailů z této fasády je pro Vás připraveno na dalším panelu. Na vlastní oči si fasádu můžete prohlédnout na místě, vyznačeném na mapce.

Obr. 1. Západní průčelí vnitřního nádvoří hradu, stav v roce 1962. Z dokladů na vzácné fasádě lze vyčíst pozdně gotický postup stavění i omítání, složení použité malty, složení nátěrů, kterými byly natřány kamenné části fasády.

Obr. 2. Totéž průčelí v roce 2012. Fasáda si i po konzervačním zákroku udržela svoji atmosféru. Na svém původním místě zůstaly i po více než pěti letech původní vápenné omítky.

Obr. 3. Detail ostění dveří v přízemí téže fasády. Stav v roce 1950.

Obr. 4. Ostění a dveře v přízemí fasády, stav po konzervaci. Ani značné poškození prvků nemusí být překážkou pro citlivý postup zachrany, zachovávající stopy stáří.

Obr. 5. Trojice oken na západní fasádě vnitřního nádvoří hradu. Stav z roku 1962.

Obr. 6. Trojice oken po konzervaci. Zásah se soustředil na prodloužení trvanlivosti vzácných historických prvků (omítek, kamene, fragmentů nátěrů), ale i mladších oken. Místa stabilní však omítána nebyla.

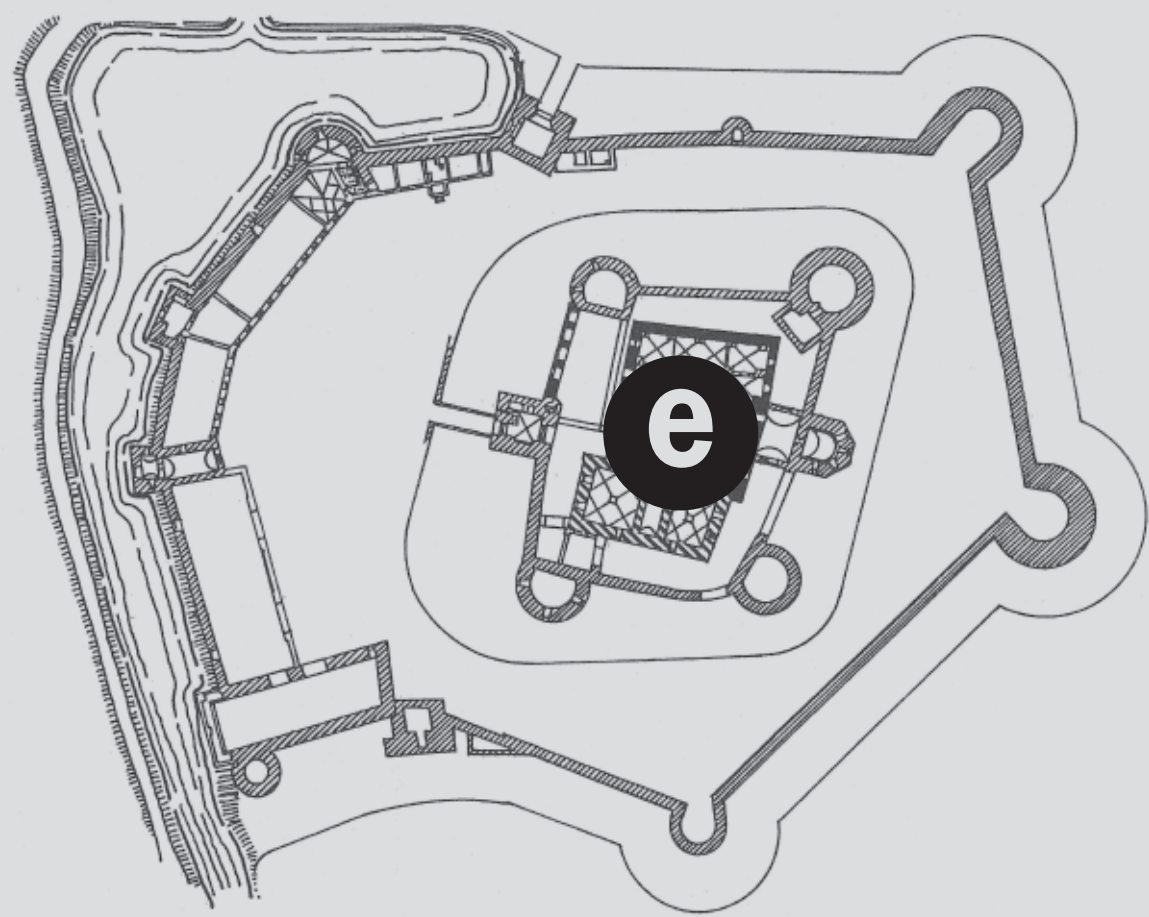
Víte, že?

Konzervační přístup zachrany staveb v podobě, jak jej představujeme, se u nás začal v praxi prosazovat v 90. letech 20. století. Tento zvláště citlivý postup zachrany památek byl již opakovaně oceněn nejvyšším evropským památkářským oceněním (památkářským Oskarem) - Cenou Evropské unie pro kulturní dědictví Cenou Europa Nostra. Z oceněných akcí lze uvést Projekt konzervace a prezentace Horního hradu v Bečově nad Teplou (2010), Konzervaci jižní fasády Horního hradu v Českém Krumlově (2008) nebo Konzervaci zříceniny lotyšského hradu Bauska (2004). Na všech uvedených oceněných akcích se podílel tým ateliéru Girska AT.

9/

Často méně znamená více

Výsledek konzervačního zásahu na fasádě by měl být zcela nenápadný, téměř neviditelný.

Na připravených obrázcích detailů ze západní fasády vnitřního nádvoří můžete posoudit, do jaké míry jsou provedené zákroky patrné. Detaily ze západní fasády vnitřního nádvoří si můžete prohlédnout na vnitřním nádvoří. Místo je vyznačeno na mapce.

Obr. 1. a 3. Západní dvorní fasáda. Detail horní části vyztužovacího pilíře – kamenná hlavice, západní dvorní fasáda. Stav před konzervací a po zásahu. Nově doplněné malty a omítky byly zpracovány tak, aby se co nejvíce podobaly materiálům původním, dochovaným v nejbližším okolí doplňovaného místa. Když nové doplňky nekopírují okolí, výsledek zásahu je příliš vidět a celek nevypadá po zbourání lešení věrohodně.

Obr. 2. a 4. Západní dvorní fasáda. Detaily horní části kamenného ostění okénka. Stav před a po konzervaci. Prasklina v kameni ohrožovala stabilitu překladu. Proto byla v hloubce kamene zacelena a spára byla doplněna. Každá porucha se musela posuzovat individuálně. Třeba pomocí porovnání stavu místa zachyceného na starých fotografiích fasády.

Obr. 5. a 7. Západní dvorní fasáda. Detail spodní oblé části vyztužovacího pilíře na západní dvorní fasádě. Stav před konzervací a po zásahu. Najdete rozdíl?

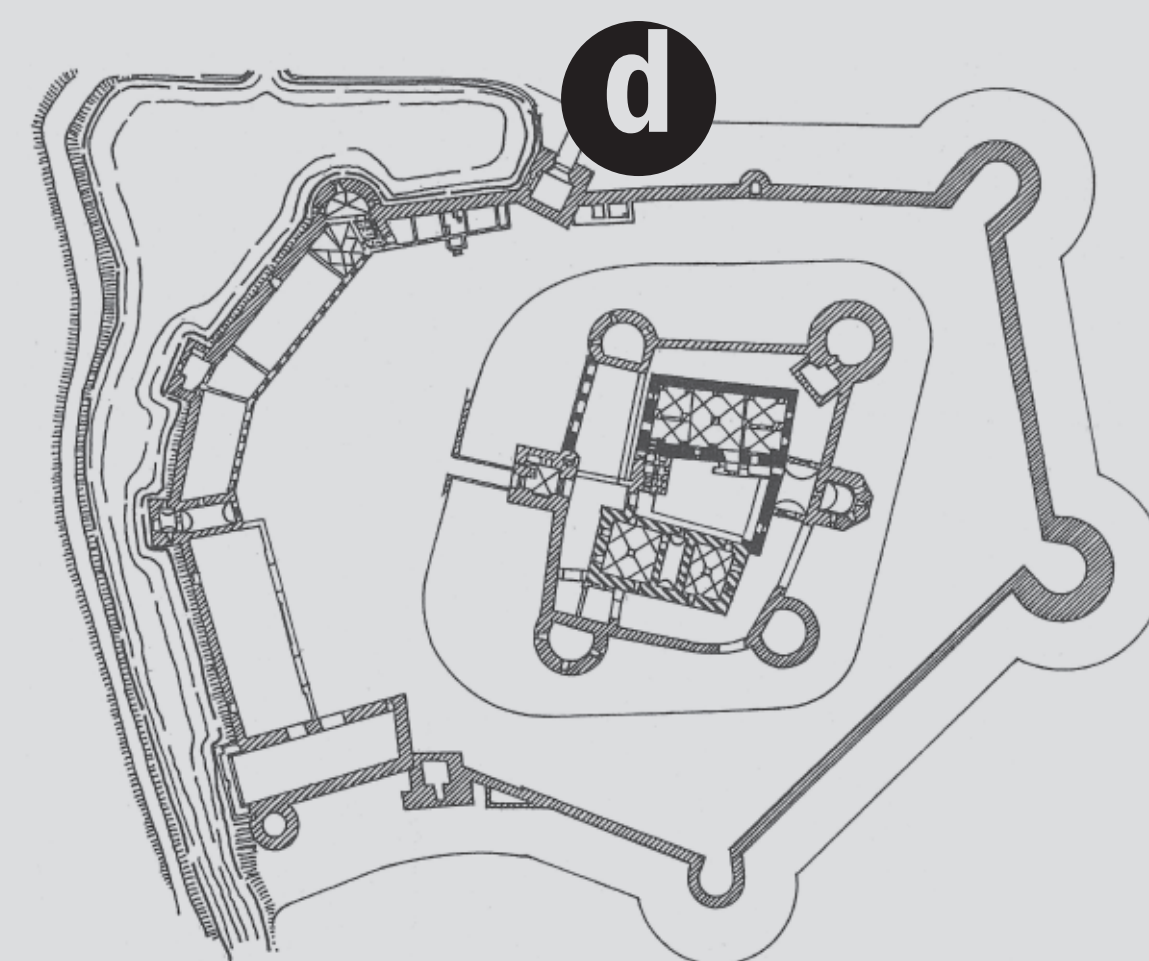
Obr. 6. a 8. Západní dvorní fasáda. Detail spodní části vyztužovacího pilíře – fragment konzoly, západní dvorní fasáda. Stav před konzervací a po zásahu. Tvar se nerekonstruoval, nebylo to z technického hlediska nutné. I stopy opotřebení nebo úbytku, jsou-li stabilní, mohou nadále dokumentovat události dávno minulé.

Víte, že?

Aby byl zákrok „neviditelný“, jsou za ním stovky hodin přípravy, průzkumů a zkoušek, složitá rozhodování při hledání nejlepších řešení, stovky hodin práce na lešení v horku i dešti, desítky kontrolních dnů s debatami nad průběhem prací. Ale i úžasná dobrodružství při blízkém kontaktu s autentickým materiálem, povznášející pocit sounáležitosti při týmové práci, možnost potkávat vnímavé a šikovné mistry řemesla i erudované odborníky.

10/

**Co fasádu
nepoškozuje
není třeba
odstraňovat**

Dobře opravená fasáda dokáže i po zásahu vyprávět příběhy, které se do ní zapisovaly během staletí.

Zajímavý osud měla také severní fasáda severního paláce, kde konzervace probíhala v roce 2009. Mnohé události jsou na fasádě zachycené již jen v útržcích. Jestliže tyto stopy fasádu nepoškozují (nedegradují dochované materiály ani podobu fasády), mají na fasádě své místo.

Co všechno lze vyčíst ze severní fasády severního paláce po konzervaci, můžete posoudit na tomto panelu. Na vlastní oči si fasádu můžete prohlédnout na místě vyznačeném na mapce.

Obr. 1. Severní fasáda severního paláce na snímku z roku 1933. Okna jsou částečně zazděná (v souvislosti s hospodářským využitím prostor paláce). U paty paláce stojí přízemní obytné stavení se střechou, která končí v úrovni oken v přízemí paláce.

Obr. 2. Vlastně podobný stav, i když poněkud více zchátralý, je patrný i na snímku z roku 2009. Snímek byl pořízen před zahájením konzervačních prací.

Obr. 3. Okolí okna, které bylo dříve v interiéru krovu přístavby.

Obr. 4. Totéž místo po konzervačním zásahu.

Obr. 5. Severní fasáda severního paláce, detail otvorů po stropní konstrukci zaniklého stavení před zásahem. Po střeše podlouhlého stavení zbyly na fasádě v pravidelném rozestupu otvory, do kterých byly osazeny stropní trámy zaniklé stavby.

Obr. 6. Totéž místo po konzervačním zásahu.

Obr. 7. Jak zachytil snímek z dubna roku 2012, konzervaci, která proběhla v roce 2009, byl na první pohled neutěšený stav fasády stabilizován. Protože však nedošlo ke stylovému sjednocení průčelí (např. k přemítnutí nebo naopak k očištění všech stop minulosti), otisky časů minulých zůstaly na fasádě čitelné.

Víte, že?

Bohužel je třeba upozornit na skutečnost, že práce na záchraně švihovských fasád byly pro nedostatek finančních prostředků přerušeny. Od roku 2011 není totiž možné z dotačního programu MK ČR financovat záchranu památek ve správě Národního památkového ústavu. A to je ohromná škoda. Vzácné pozdně středověké omítky fasád švihovského hradu chátrají a nutně potřebují konzervační zásah.

Slovo závěrem

Stavební památky stejně tak jako umělecká díla jsou doklady o životě našich předků v dávné minulosti. Památky jsou tak vlastně jakási okna do minulosti. Chceme-li tato okna nechat otevřená, je důležité o autentické památky pečovat, ale měnit je co nejméně.

Jen nezdeformované památky jsou zdrojem poznání a mohou nás obohatit dobrodružstvím jeho rozkrývání. Kéž by neubývalo památek, které v nás vyvolávají zájem o minulost a příjemné emoce spojené s návraty do ní. Kéž by nezanikalo malebné prostředí časů dávno minulých.

Konzervačním ostřením již prošly i fasády hradů a zámků, jejichž obrázky tuto výstavu uzavírají.

Obr. 1. SHaZ v Bečově nad Teplou – Horní hrad od východu. Stav před konzervací. Konzervace fasád Horního hradu právě probíhá.

Obr. 2. Hrad Lipá. Sgrafitová fasáda branské věže.

Obr. 3. SHaZ v Českém Krumlově – Horní hrad od jihovýchodu. Konzervace jižní fasády hradu byla v roce 2008 oceněna nejvyšším evropským oceněním pro oblast péče.

Obr. 4. SH Pernštejn – severovýchodní fasáda. Fasáda byla konzervována v roce 2006.

Obr. 5. SH Grabštejn. Severní vnější fasáda. Konzervace fasád celého hradu byla dokončena v roce 2010.

Obr. 6. SHaZ v Českém Krumlově – Horní hrad od severu. Konzervace fasád probíhala v letech 2006 a 2007.

Tato výstava je věnována všem, kteří rádi navštěvují staré domy a rádi v nich hledají (a chrání) otisky minulosti.

